

KÜÇÜK ASYA: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi
Charles Texier
Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı
2002
3 Cilt
İçindekiler
Gravürlerin Listesi
Sunuş
Açıklamalar

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu eserin yazarı, ünlü Fransız arkeolog ve gezgini Charles (Felix-Marie) TEXIER'dir. 1802 yılında Versailles'da doğmuş ve 1871 yılında Paris'te vefat etmiştir. Paris Güzel Sanatlar Yüksek Okulunu bitirmiş; Fransız Bilimler Akademisi ve Paris Arkeoloji Enstitüsü üyelikleri yapmıştır. Bayındırlık İşleri Müfettişliği görevi esnasında Fransız Hükümeti tarafından Anadolu'ya gönderilmiştir. İlki 1833 ve ikincisi 1843 yılında olmak üzere Anadolu'da yıllarca süren seyahat ve incelemeleri sırasında yurdumuzun çok büyük bir kısmını baştan başa gezip dolaşmış, kazılar yapmış, araştırmalarda bulunmuş ve bütün bu çalışmalarının sonuçlarını yayınlamıştır. Bu eserin, Türkiye Arkeolojisi için belki de en orijinal kısmı, topografik haritasını çıkartıp bir çok yerini resimlediği Hititler'in başşehri Hattuşaş (Boğazköy) ile buranın açık hava tapınağı olan Yazılıkaya'yı bulmuş ve dünyaya tanıtmış olmasıdır. Gezip dolaştığı yerlerde sadece antik devirlere ait değil, daha sonraki devirlere ait (Selçuklu, Beylikler, Osmanlı vb.) de önemli şehirlerin, yapı ve anıtların çizimlerini yapmış, uzmanlar tarafından gravürlerle durumlarını tespit etmiştir. Bunlarla da yetinmemiş, Anadolu'nun jeolojik yapısı, coğrafi özellikleri, yer altı ve yer üstü kaynakları ve kültür merkezlerinin tarihî ve o günkü halkın etnik, demografik, kültürel, ekonomik vb. durumu hakkında bilgi vermiş, gözlemlerini aktarmıştır. C. TEXIER ilmî merak ve özel ilgileri ile Osmanlı Devletinin hâkim olduğu topraklarda seyahat ve araştırma yapmak isteyenleri caydırıcı, kasıtlı ve yanlış propaganda ve görüşleri, kendi çalışmalarına ve görüş yaşadıklarına dayanarak, gerek basın-yayın yoluyla, gerekse aydınlatıcı konferanslarıyla, etkisiz kılmak için de gayret sarf etmiştir.

C. TEXIER'in bizim için en önemli eseri elinizdeki *Asie Mineure, Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des Villes de la Chersonnèse d'Asie* (Paris, Typographie de Firmin Didot Frères, Fils et C., Editeurs de L' Institut de France, 1862, 1882)/*Küçük Asya; Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* olmakla birlikte, diğer önemli eserlerini de burada anmamız gerekir: *Description de l'Arménie et de la Perse, de la Mesopotamie* (Paris, 1842-1845), 2 Cilt/*Armeniya, İran ve Mezopotamya'nın Tasviri; Edesse et ses Monuments* (Paris, 1859)/*Urfa ve Anıtları; l'Architecture Bizantine ou Recueil de Monuments, des Premiers Temps du Christianisme ou Orient* (Londra, 1864 R.P Pullar ile birlikte)/*Bizans Mimarılığı; The Principal Ruins of Asia Minor* (Londra, 1865 R.P Pullar ile birlikte)/*Küçük Asya'nın En Önemli Harabeleri*.

Elinizdeki bu esere gelince: Bu eserin Fransızca ilk baskısı, *Description de l'Asie Mineure; Beaux-Arts, Monuments Historiques, Plans et Topographie des Cités Antiques* (Paris, Typographie de Firmin Didot Frères, Libraires Imprimeurs de L' Institut de France, 1839)/*Küçük Asya'nın Tasviri; Güzel Sanatları, Anıtların Tarihi, Antik Şehirlerin Planları ve Topografyası* adıyla 1839-1849 yılları arasında Paris'te üç cilt olarak folyo hâlinde yayınlanmıştır. Aslında bu eser, XIX. yüzyılın ortalarında Fransa'da basılan ve 60-70 ciltten oluşan *L'Univers Pittoresque* başlıklı dizinin üç eserinden birisidir. Bunlardan birisi Ph. Le Bass tarafından yazılmış *Anadolu'nun Antik Tarihi*, diğeri ise Van Gaver ile Jovannini'nin hazırladığı *Osmanlı Tarihi*'dir. M. J. Van Gaver'ın, *Turquie* (Paris 1840) adlı eseri, 462 sayfa metin, 97 gravür ve bir haritadan oluşur.

Yazarın Türkiye'ye ilk seyahatinin (1833-1837) sonuçlarını ihtiva eden Fransızca orijinali, büyük boyda 862 sayfa metin, 239 gravür ve plan ile 5 haritadan oluşmaktadır. C. TEXIER ilk seyahatinden on yıl sonra (1843 yılında) Türkiye'ye yaptığı ikinci seyahatini takiben bu eserini, yeni bilgi ve belgeler eklemek suretiyle, daha da olgunlaştırarak yeni bir versiyonunu, yine Paris'te önce 1862, sonra 1882 yıllarında olmak üzere iki kez daha bastırmıştır. Bu defa tek cilt hâlinde ve 757 sayfa (fakat küçük punto ile çift sütun/1514 sayfa) olarak yayınlanan bu yeni baskı, yukarıda anılan üç ciltlik ilk baskıdan daha az hacimli değildir. Ancak gravürler ve çizimler bakımından ilk baskı daha zengindir. Biz Ali Suat Beyin son baskıdan yaptığı tercümeyle esas almakla birlikte, ilk baskıdaki gravür ve çizimlerle bu eseri

zenginleştirdik. Ali Suat Beyin Arap harfli Türkçe tercümesinde 63 gravür, çizim ve resim varken bizim bu neşrimizde 300 dolayında fazla gravür, çizim ve resim vardır.

C. TEXIER'in bu dev eseri, yayınlanır yayınlanmaz ilim dünyasında büyük yankı yapmıştır. İçeriği bakımından özellikle Anadolu'yu ilgilendirmesi sebebiyle Türk aydınlarının da dikkatini çekmiş ve daha *Millî Mücadele* devam ederken, Ali Suat Bey (1869-1932) tarafından Türkçeye tercüme edilerek, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Maarif Vekaleti"nin iki numaralı neşriyatı olarak (Telif ve Tercüme Heyetince tetkik ve kabul edildikten sonra) neşredilmiştir. Eserin tercümesi 22 Kanun-ı Evvel 1338/Aralık 1922 Cumartesi sabahı saat 09:45'de tamamlanmış; birinci ve ikinci ciltler 1339/1923 ve üçüncü cilt 1340/1924'te İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. Birinci cildin fiyatı yetmiş beş, diğer ikisinin fiyatları seksener kuruş olan eser, parasız olarak dağıtılmıştır. Üç cilt hâlinde toplam 1216 sayfa, 63 resim, gravür ve 5 harita ile basılan eser, Harf İnkılâbından önce basıldığı için hâliyle Arap Alfabeti iledir.

Eseri tercüme eden Ali Suat Bey, Mekteb-i Mülkiye mezunu olup, çok iyi Fransızca ve Arapça biliyordu. Kendisi aynı zamanda yazar da olan mütercim, Necid, Hicâz, Körfez ülkeleriyle Irak, Filistin ve Suriye dahil Osmanlı topraklarının pek çok yerinde gezi ve denetlemelerde bulunmuş ve bir süre Anadolu'da Vali Muavinliği/Vali Vekilliği görevi de yapmıştır. Görevi gereği bulunduğu ve gezdiği yerlerde halkın yaşayışı ve yönetime dair değerli gözlemleri olan Ali Suat Bey, bizde örneği pek fazla olmayan bir davranışla, gezi notlarını neşretmiştir: *Seyahatlerim* (İstanbul, Kanaat Matbaası, 1332, 230+2 s. Bu eser N. Ahmet Özalp tarafından Latin harflerine çevrilerek, İstanbul'da 1996'da yayımlanmıştır.) Ali Suat Beyin iki eseri daha olup, bunlar da: *Amerika Cemâhir-i Müctemiası Reis-i Muhteremi Wilson Hazretlerine Açık Mektup* (İstanbul, 1919, 15 s.) ve *Muhtelif Memleketlerde Beledi Usulleri* (M. J. Montagu Harris'den çeviri. İstanbul, Şehremaneti Matbaası, 320+15 s.)

Elinizdeki eserin Fransızca baskıları "antika" kitaplar hâline gelmiştir. Öyle ki Fransızca orijinali Türk Milli Kütüphanesinde bile yoktur. Arap harfleriyle Türkçe olarak yayınlanan nüshası da çoğu Türk aydını tarafından bilinmemekte, bilinse de kolayca bulunamamaktadırlar. Çeşitli güçlüklerle rağmen bulunabilse bile alfabe farklılığı, dil ve üslûp özelliği sebepleriyle kolaylıkla yararlanılamamaktadır. Türkiye'nin tanıtımı ve turizme yönelik yayıncılık faaliyetinde bulunanlar, sadece kendileri için gerekli gördükleri bölümleri tercüme ederek, kullana gelmişlerse de gereği gibi yararlanıldığı söylenemez. Hâlbuki eserin bütünü, turistik amaçları aşmaktadır. Günümüzde turizm anlayışı da değişmeye başlamış olup, kültür turizmi (alternatif turizm) öne çıkmıştır. Günümüzde turist artık doğal güzellikleri seyredip, lüks konaklama tesislerinde yiyip içerek tatmin olmamaktadır. İnsanlığın ortak malı olan eski eserleri görüp, doğal güzellikleri seyretmenin, dinlenip eğlenmenin yanında, gittiği ülkenin halkının içine girip, onun tarihi, dili, etnografyası velhasıl topyekûn kültürünü daha yakından tanımak istemektedir. Biz de güneşi, denizi, tarihi, toprağının altı ve üstünde ne var ne yoksa her şeyine gururla sahip çıktığımız bu topraklarda yaşamış olan kültürleri bilmek, onları korumak, onlardan yararlanmak, içeride ve dışarıda yerli-yabancı herkese tanıtmak, anlatmak zorundayız. Bu, her Türk yurttaşının başta gelen görevlerindendir. İşte bu eser, böyle bir amaca hizmet edebilecek eserlerin başında gelmektedir. Hatta biraz daha ileriye giderek üniversitelerde tarih, coğrafya, arkeoloji, jeoloji, sanat tarihi, turizm ve halk kültürü konularında öğrenim gören öğrenciler ve hattâ uzmanlar için dahi el kitabı mahiyetinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu eser ülkemizin zengin geçmişiyle ilgili olarak ele aldığı konular bakımından önemli olduğu kadar XIX. yüzyıl Türkiye Tarihi için de değerli bir kaynaktır. Ancak bu bilgileri kullanırken dikkatli davranmak zorunluluğu vardır. Çünkü eserdeki bilgilerin bir kısmının "tarafı" ve "oryantalist" bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir ki bu husus, hemen hemen bu tür eserlerin ortak özelliğidir. Buna rağmen bu tür eserleri görmezden gelemez. Nitekim bu anlayışla neşre esas aldığımız Ali Suat Beyin çevirisinde yer almayan yaklaşık yüz elli sayfalık bir metin, Fransızca aslı ile karşılaştırılması sırasında görülerek ve bu neşre dahil edilmiştir.

C. TEXIER'in bu eseri baştan sona kadar okunduğunda, incelediği şehirlerin demografik yapısından söz ederken gayri Müslim nüfusun, hiçbir yerde toplam nüfusun üçte birini geçmediği görülmektedir. Öte yandan yazarın bilinç altında bir "Haçlılık" zihniyetinin yattığı, bazen gizlemeye gerek görülmeksizin ifade edilirken, bazen de Türklere ait hususların "küçük görme" şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Buna bir örnek olarak o sıralarda Osmanlı Devletine isyan eden Kavalalı Mehmet Ali Paşanın sık sık öne çıkarılmasını; Osmanlı Devletinin yıkılmasına ramak kalmışken, Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devletine yardım etmesinin tenkit edilmesini verebiliriz.

Eskişehir çevresindeki kuyulardan Lületaşı çıkarılması, bütün ayrıntıları ile anlatılmakta; Ankara Keçisi hakkında çok geniş bilgi verilmekte, hattâ bu keçinin Fransa'ya nasıl götürülebileceği hakkında görüşler dile getirilmektedir.

C. TEXIER'in Ankara çevresini dolaşırken Gal atalarını araması, gördüğü kumral, sakallı, mavi gözlü insanları onlara benzetmesi, böylesine büyük bir âlimin, millî meseleler söz konusu olunca ne kadar hissileşebileceğinin bir delili olarak değer taşıyabilir.

Bu kısa açıklamalardan sonra, C. TEXIER'in Anadolu'nun coğrafyasına, tarihine ve arkeolojisine dair verdiği bilgilerin (özen yerlerinin adlarının tespiti, aralarındaki mesafeler, sınırların tayini, şehirlerin, binaların, abidelerin tavsifi, dağların, ovaların güzellikleri, kitabelerin okunuş ve tercümesi vb.), pek değerli olduğunu, ancak yazarın, Anadolu'yu gezip dolaştığı zaman dilimindeki, kişisel gözlem ve tespitlerine dair verdiği bilgilerin, ihtiyatla karşılanması ve diğer kaynaklardan sağlanacak bilgilerle karşılaştırılarak kullanılması gerektiğini bir kez daha hatırlatmalıyız. Kaldı ki o zamandan bu yana gezilip görülen yerler hakkında yurt içinde ve yurt dışında önemli bilimsel araştırma ve kazılar yapılarak, o dönemde bilinmeyen birçok husus artık gün ışığına çıkarılmış bulunmaktadır.

Baştanbaşa bir "açık hava müzesi" özelliği taşıyan yurdumuzun, Türklerin bu toprakları "Anavatan" yapmasından önceki tarihi hakkında, bu tarihle iç içe yaşayan insanlarımız pek az bilgiye sahiptir. Hattâ bu bilgilerin de çoğu sağlıksızdır. Maalesef, sıradan Anadolu insanı için gerçek olan bu tespit, pek çok "turist rehberi" için de doğrudur, denilse yeridir. Hâlbuki vatan sevgisi, vatani tanıma ile başlar ve gelişir. Üzerinde yaşadığımız toprakların tarihî, kültürel ve ekonomik zenginliklerini tanımak, her yaştan ve seviyeden insanımıza tanıtmak, sevdirmek, onlardan yararlanmalarına imkân sağlamak, çağımızın eğitim ve ekonomi anlayışının da gereğidir.

Tanıtma, yediden yetmiş bütünü yurttaşlarımızın görevi olmalıdır. Bunun için de önce neyi tanıtacağımızı bilmek gerekmektedir. Yabancılar için yurdumuzu ve ulusumuzu tanıtma ve yayın faaliyetlerinden, kendi çocuklarımızı mahrum edemeyiz. Okuyucu istatistiklerine bakıldığında, bu tanıtma ve yayın faaliyetlerinde seyahatnameler ve biyografilerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Nüfusumuzun önemli bir bölümünün turizm sektöründen geçindiği, bunun daha da yaygınlaştırılıp genişletilmesi istenildiğine göre, bu eser türünden ülkemizi topluca tanıtacak, halkın ve tanıtım elemanlarının esaslı ve güvenilir kaynaklara ihtiyacı olduğu ortadadır. Eksik ve acele ile yazılan, yanlışlarla dolu telif ve tercüme faydadan çok zarar vereceği açıktır.

Türklerin sanat ve kültüre, doğaya saygısını, hoşgörüsünü yönetim anlayışı ve becerisiyle sanat yeteneğini, yaratıcılığını, konukseverliğini ve samimiyetini ortaya koyan; bugün ve gelecekte, yurt içi ve yurt dışındaki araştırmacı ve kuruluşların her türlü bilgi ve belge merkezlerinin bu eserden yararlanacağına inanıyoruz.

"Avrupa: Bir Ortak Miras" Kampanyası (Eylül 1999-Eylül 2000) Amaç ve Projelerine de uygun olduğuna inandığımız bu eserin, eski eser sevgisi ve koruma anlayışının, topluma yayılması yanında, alternatif turizme ve halkımızın bu yolda eğitilmesine olduğu kadar "İnanç Turizmi"ne de katkıda bulunabileceğine inanıyoruz.

"Kitap, kitabın anahtarıdır." Bu eserin ileride üzerinde daha pek çok çalışmalar, incelemeler yapılacak önemli bir kaynak olduğuna inanıyoruz. Adeta bir enstitü disiplini ve anlayışı ile özverili çalışmalarda bulunan, çeşitli üniversitelere mensup değerli bilim adamlarından oluşan yayın ekibimize, eserin kamuoyuna sunulmasında değerli katkılarını esirgemeyen Başbakanlık Tanıtma Fonu Başkanı Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Dr. Devlet BAHÇELİ ve yardımcıları ile Kültür Bakanı M. İstemihan TALAY ve yardımcılara, teşekkürlerimizi sunmak, bizim için yerine getirilmesi gereken önemli bir görevdir. Ayrıca gravürlerin alt yazılarını çeviren Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rahmi Hüseyin ÜNAL'a, Türk Tarih Kurumu Kütüphane Müdürü Neşecan UYSAL ile Özkan Matbaacılık ve Balkan Cilt Sanayiinin değerli yetkililerine gösterdikleri yakın ilgiden dolayı teşekkür ederim.

Hasan Duman

